

Docenthandleiding – Eugène Dubois: Eén ontdekking, vijf perspectieven

Informatie

TV: Tijd van burgers en stoommachines

Thema's: Kolonialisme, imperialisme, wetenschap, evolutietheorie.

Duur: 1 les

Leerdoelen

Na deze les kan de leerling:

- Uitleggen waarom Dubois' ontdekking wetenschappelijk belangrijk was;
- Beschrijven hoe kolonialisme zijn onderzoek mogelijk maakte;
- Een historisch perspectief innemen vanuit verschillende rollen;
- Beargumenteren dat geschiedenis meerdere perspectieven kent;
- Een genuanceerd oordeel formuleren over Dubois' betekenis.

Achtergrondinformatie

In 1859 publiceerde Charles Darwin *On the Origin of Species*. Hij stelde dat soorten zich geleidelijk ontwikkelen via natuurlijke selectie. Dit botste met het Bijbelse scheppingsverhaal, waarin de mens direct door God werd geschapen.

In veel katholieke en protestantse kringen leidde dit tot verzet. Evolutie werd gezien als bedreiging voor religieuze autoriteit. Dubois kon zijn onderzoek uitvoeren dankzij:

- Zijn functie bij het KNIL (Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger)
- Bescherming van koloniale macht
- Inzet van lokale arbeiders
- Opgravingen zonder lokale toestemming

Dubois vond geen "aapmens" in moderne zin, maar een vroege mensensoort: *Homo erectus*. Zijn methode was vernieuwend, maar zijn interpretatie was deels fout. De terugkeer van de Collectie Dubois naar Indonesië past binnen bredere discussies over:

- koloniale roofkunst
- eigendom van erfgoed
- morele verantwoordelijkheid

Uitwerking per rol – inhoudelijke richtlijnen

Leerlingen krijgen een rol toebedeeld en schrijven een verhaal van 300-400 woorden vanuit hun eigen perspectief. Daarna gaan alle perspectieven samenzitten en voeren zij een groepsgesprek.

Rolkaartjes

Rol 1 – Eugène Dubois (1891)

- Je gelooft in Darwins evolutietheorie.
- Je zoekt het “ontbrekende puzzelstukje”.
- Je werkt in Nederlands-Indië met bescherming van het KNIL.
- Je gebruikt lokale arbeiders.
- Je vindt Pithecanthropus erectus.
- Er komt kritiek op je werk.

Ik ben Eugène Dubois, arts en onderzoeker. Al tijdens mijn studie raakte ik gefascineerd door Darwins evolutietheorie. Ik geloof dat de mens niet in één keer door God is geschapen, maar zich langzaam heeft ontwikkeld uit eerdere mensensoorten. Toch ontbreekt er nog bewijs: het fossiel dat laat zien dat de mens een tussenvorm heeft gehad tussen aap en moderne mens.

Daarom ben ik naar Nederlands-Indië gegaan. Hier, in de tropen, verwacht ik resten te vinden van die vroege mens. Dankzij mijn functie als arts bij het KNIL krijg ik bescherming van het leger. Ik kan arbeiders inzetten om opgravingen te doen. Dat is zwaar werk, maar zonder hen kan ik mijn onderzoek niet uitvoeren.

In 1891 vind ik op Java een schedelkap en later een dijbeen. Voor mij is dit hét bewijs: de Pithecanthropus erectus, de rechtoplopende aapmens. Ik ben overtuigd dat ik het ontbrekende puzzelstuk heb gevonden.

Toch is er kritiek. Sommige wetenschappers twifelen of de botten wel bij elkaar horen. Gelovigen zijn boos, omdat mijn vondst het scheppingsverhaal lijkt tegen te spreken. Maar ik ben overtuigd dat ik gelijk heb. Wetenschap vraagt om durf. En iemand moet het voortouw nemen.

Rol 2 – Indonesische arbeider (Java, 1891)

- Je werkt voor Dubois.
- Je wordt betaald, maar zwaar werk.
- Het land is niet van jou.
- Je begrijpt misschien niet precies wat gezocht wordt.
- Je hebt geen inspraak in wat er met de vondst gebeurt.

Ik werk op Java, waar een Nederlandse dokter op zoek is naar oude botten. Hij heet Dubois. Wij graven in de grond, vaak urenlang in de hitte. Het is zwaar werk. We krijgen loon, maar het is geen keuze zoals hij die heeft. Het land waar we graven is van onze gemeenschap, maar niemand vraagt ons of dat goed is.

De dokter zegt dat hij zoekt naar de oorsprong van de mens. Ik begrijp niet precies wat dat betekent. Voor ons zijn het gewoon botten. Toch lijken ze voor hem van enorme waarde. Wanneer hij iets vindt, is hij opgewonden. Soldaten houden toezicht. Wij hebben geen invloed op wat er met de vondsten gebeurt.

De botten gaan naar Nederland. Ze worden daar bestudeerd en beroemd. Niemand noemt onze namen. Niemand vraagt wat wij vinden. Wij blijven achter.

Rol 3 – Katholieke priester (Nederland, 1895)

- Je gelooft in het scheppingsverhaal.
- Evolutie roept vragen op.
- De ontdekking lijkt het geloof te ondermijnen.
- Je ziet twijfel onder gelovigen.

Ik ben priester in Nederland. In mijn kerk verkondig ik dat God de mens heeft geschapen. Dat staat in de Bijbel. Maar de laatste jaren hoor ik steeds vaker over Darwins evolutietheorie. En nu beweert een Nederlandse arts, Dubois, dat hij bewijs heeft gevonden voor een aapmens.

Veel gelovigen raken in verwarring. Als de mens uit een dier is voortgekomen, wat betekent dat dan voor onze ziel? Voor de schepping? Voor Gods plan?

Ik zie hoe de wetenschap steeds meer invloed krijgt. Universiteiten bespreken zaken die vroeger ondenkbaar waren. Sommige mensen verliezen hun geloof. Ik maak me zorgen. Toch weet ik ook dat geloof en wetenschap niet altijd tegenover elkaar hoeven te staan. Maar deze ontdekking voelt als een aanval op de fundamenten van ons geloof.

Rol 4 – Twijfelende wetenschapper (1900)

- Je vindt Dubois' vondst interessant.
- Je twijfelt of de botten bij elkaar horen.
- Je krijgt geen toegang tot zijn collectie.
- Wetenschap moet controleerbaar zijn.

Ik ben wetenschapper en volg het werk van Dubois met grote belangstelling. Zijn vondst op Java is indrukwekkend. Als het klopt, is het een enorme stap voor de evolutietheorie.

Maar ik heb vragen. Horen de schedel en het dijbeen werkelijk bij hetzelfde individu? Is de interpretatie niet te snel getrokken? Wetenschap vraagt om controle en openheid. Toch bewaart Dubois zijn vondsten thuis in een kluis. Hij weigert ze uit te lenen.

Dat baart mij zorgen. Wetenschap is geen privébezit. Bevindingen moeten controleerbaar zijn. Anders blijven twijfels bestaan. Misschien heeft Dubois iets belangrijks ontdekt. Maar misschien is hij te overtuigd van zijn eigen gelijk.

Rol 5 – Indonesische museumdirecteur (2025)

- De collectie Dubois wordt teruggegeven.
- Je ziet dit als herstel van historisch onrecht.
- De vondst is onderdeel van Indonesische geschiedenis.
- Je kijkt kritisch naar koloniale wetenschap.

Ik ben directeur van een museum in Indonesië. In 2025 wordt de Collectie Dubois teruggegeven. Meer dan honderd jaar lagen deze fossielen in Nederland. Ze werden daar gezien als Nederlandse wetenschappelijke schatten. Maar de resten zijn gevonden op Java. Ze maken deel uit van onze geschiedenis. Destijds werd ons niet gevraagd of ze meegenomen mochten worden. Dat was de tijd van het kolonialisme. Macht lag bij Nederland.

De teruggave voelt als erkenning. Niet alleen van wetenschappelijke waarde, maar ook van historisch onrecht. Tegelijk weet ik dat het verleden niet kan worden teruggedraaid. Dubois was een man van zijn tijd. Maar vandaag kijken wij anders naar eigendom, macht en erfgoed.

Deze fossielen vertellen niet alleen het verhaal van de evolutie van de mens. Ze vertellen ook het verhaal van kolonialisme en ongelijkheid.

Begeleiding groeps gesprek

Stel vragen zoals:

- Wie had macht in 1891?
- Wie bepaalt wat wetenschap is?
- Kan iemand in 1891 volgens 2025-normen beoordeeld worden?
- Is Dubois verantwoordelijk voor koloniale structuren?

Voorbeeld groepsantwoord

Dubois was een belangrijke wetenschapper die bijdroeg aan de kennis over menselijke evolutie. Zijn ontdekking van Homo erectus veranderde het wetenschappelijk debat. Tegelijkertijd kon hij zijn werk alleen doen dankzij koloniale machtsstructuren in Nederlands-Indië. Lokale arbeiders hadden geen inspraak in de opgravingen. Vanuit modern perspectief roept dit vragen op over eigendom en ongelijkheid. Hij was dus zowel een product van zijn tijd als een belangrijke wetenschappelijke pionier. Geschiedenis laat zien dat vooruitgang vaak samenhangt met machtsverhoudingen.